

Отже, архетипічні символи *вода* та *вогонь* можуть передавати широке коло асоціацій; їх значення досить часто суттєво розходяться, трансформуються в досить віддалені за змістом образи; більше того, під видозміни підпадають й оцінно-характеристичні моменти: від оспівування життєдайної сили цих символів, до різкого засудження їх руйнівної сили. Завдяки здатності вмещувати об'ємні поля ідей-образів, на основні поняття *води* та *вогонь* нашаровуються численні супровідні поняття. Показово, що їх розвиток і перетворення можуть бути часом несподіваними. На цих трансформаціях заснований помітний відбиток національно-мовних процесів.

Підсумовуючи вищевикладене, маємо зауважити, що архетип є унікальним різновидом символу. Архетип завжди має символічне значення, але не кожний символ можна назвати архетипним. Лише архетипні символи зберігають однакове значення в ритуалі, обряді, народнопісенній творчості, мистецтві. Проаналізований матеріал свідчить про широкі можливості інтерпретації архетипних символів на національному ґрунті та їх визначне місце у створенні мовної картини світу.

Література

Заболотська О. Символи явищ природи у творах різних жанрів // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика" Випуск ІХ. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – С. 150 – 156. Кононенко В.І. Українська лінгвокультурологія: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2008. – 327 с. Снитко Е. С. Символика русской и китайской сказки: этнолингвистический аспект // Слово. Символ. Текст: Сб. науч. тр., посвящ. 80-летию проф. М.А.Карпенко / Украинская ассоциация преподавателей русского языка и литературы; Киевский национальный ун-т им. Тараса Шевченко / Е.С. Снитко (общ.ред.), Л.П. Дядечко (общ.ред.). — К., 2006. — 380с. Тресиддер Дж. Словарь символов / Пер. с англ. — М.: Фаир-пресс, 1999. — 448 с. Федоров В. Символ: образ і знак [Текст] / В. Федоров. - Т. : Підручники і посібники, 2009. - 256 с. Шелестюк Е.В. Семантика художественного образа и символа. М., 1998. С. 5. Юнг К. Г. Архетип и символ. – М.: Ренессанс, 1991. – 304 с. Wheelwright P. The archetypal symbol. // Perspectives in literary symbolism. V.I. The Pennsylvania State University Press. University Park; London, 1968. – P. 222.

УДК 811.111:165.194

ТОМЕНЧУК М.В.

(Закарпатський державний університет)

СФЕРИ КОНЦЕНТРАЦІЇ КУЛЬТУРНО МАРКОВАНИХ МОВНИХ ОДИНИЦЬ У НАЦІОНАЛЬНИХ ВАРІАНТАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті подано класифікацію національно маркованої лексики, виокремлено й систематизовано сфери концентрації національно маркованих елементів реалітивного простору американської, австралійської й канадської лінгвокультур.

Ключові слова: концептуалізація, лінгвокультурний концепт, національно маркована лексика.

Томенчук М.В. Сферы концентрации культурно маркированных языковых единиц в национальных вариантах английского языка. В статье дана классификация национально маркированной лексики, выделено и систематизировано сферы концентрации национально маркированных элементов реалитивного пространства американской, австралийской и канадской лингвокультур.

Ключевые слова: концептуализация, лингвокультурный концепт, национально маркированная лексика.

Tomenchuk M. V. Domains of Culturally Marked Language Units in National Varieties of English. The article deals with the nationally marked vocabulary classification. Semantic domains of nationally marked units of American, Australian and Canadian English are outlined and defined.

Key words: conceptualization, linguocultural concept, nationally marked vocabulary.

Однією з центральних проблем сучасної когнітивної лінгвістики є необхідність поглибленого вивчення тих питань, які стосуються безпосереднього співвідношення концептуалізації та вербалізації навколишнього світу, здійсненого за допомогою різних мовних одиниць. Специфіка участі мови у процесі концептуалізації дійсності полягає в її здатності закріплювати результати пізнавальної діяльності свідомості, опосередкованої способом життя й особливостями культури кожного конкретного народу. Проблема співвідношення концептуалізації та вербалізації розглядається як когнітивна основа для дослідження взаємозв'язку культури й мови та набула особливої **актуальності** у зв'язку з інтенсифікацією, значним розширенням міжнародних контактів і необхідністю досягнення взаєморозуміння у діалозі культур. Незважаючи на підвищення останнім часом інтересу до вивчення різномовної концептуалізації дійсності [Белова 2002; Бессонова 2002; Болдырев 2001; Вежбицкая 2001; Елизарова 2005; Жаботинская 2003; Жайворонок 2004; Іващенко 2004; Карасик, Слышкин 2007; Мартинюк 2006; Маслова 2001; Приходько 2006; Степанов 2007; Тхорик, Фанян 2005 та ін.], низка проблем, які виникають під час дослідження специфіки

внутрішньомовних національно-територіальних варіантів усе ще потребує свого розв'язання.

Мета статті – виокремити та систематизувати ті лінгвокультурні концепти, які знаходять своє найяскравіше відображення в національно маркованій лексиці, яку розглядаємо як засіб доступу до вивчення варіантно зумовленої концептуалізації дійсності. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких конкретних **завдань**:

1) запропонувати класифікацію національно маркованої лексики;

2) виявити й комплексно описати лінгвокультурні концепти реалітивної експлікації американського, австралійського та канадського варіантів сучасної англійської мови, які є результатом відгалуження від британського.

Об'єктом дослідження є лексичні та фразеологічні засоби, зафіксовані в лексикографічних джерелах і текстових фрагментах, які вербалізують варіантно зумовлені лінгвокультурні концепти сучасної англійської мови як однієї з форм своєрідного й неповторного відображення дійсності її носіями.

Предметом наукового аналізу роботи є лінгвоконцептуальний та лінгвокультурологічний аспекти варіантно маркованих лексико-фразеологічних засобів, які найяскравіше відображають, поряд із універсальними, сутність, специфіку та глибину наявних відмінностей у межах різновидів сучасної англійської мови.

Концептуалізацію розуміємо як процес пізнавальної діяльності людини, який полягає в адекватному осмисленні інформації, що до неї надходить. Підтвердженням такої позиції є численні висловлювання багатьох дослідників про те, що концептуалізація певного фрагмента дійсності й отримання набутого досвіду людини відбувається на основі інформації з усіх доступних їй каналів, а це насамкінець веде до утворення сформованих уявлень про навколишній світ у вигляді концептів [Вежбицкая 2001; Карасик, Слышкин 2007; Маслова 2001 тощо].

Мова й культура не можуть розглядатися сьогодні окремо одна від одної, оскільки обидві є когнітивними інструментами пізнання дійсності. Основу їхньої взаємодії складають певні принципи, які дають змогу виявити особливості концептуалізації дійсності носіями різних мов і культур. Це такі, як принцип вибіркової вербалізації, принцип культурної розробленості чи номінативної щільності, принцип ключових слів, їхньої частотності та способ екземпліфікації. Саме концепт, забезпечуючи осмислення дійсності, виступає посередником між мовою, людиною й культурою. Однак термін "культурний концепт" і основи його експлікації не отримали ще однозначного тлумачення у сучасних наукових дослідженнях. На наш погляд, визначення, яке трактує концепт як багатовимірне культурно зумовлене утворення, що акумулює знання про певний фрагмент дійсності у колективній свідомості лінгвокультурної спільноти й може об'єктивуватися тією чи іншою мовною формою, підсумовує уявлення про нього.

Центром культурного концепту завжди є цінність, яка визначається як позитивна чи негативна значимість об'єктів навколишнього світу для людини, певної спільноти, суспільства загалом. Вона зумовлена не стільки їхніми властивостями самими по собі, скільки залученістю до сфери життєдіяльності, інтересів і потреб людини в системі її аксіологічних понять, характерних для певного часу. Вербалізуючись у мові, лінгвокультурні концепти знаходять своє найяскравіше відображення в національно маркованій лексиці, яку розглядаємо в як засіб доступу до вивчення варіантно зумовлених концептуальних картин світу. Така лексика неоднорідна за своєю суттю, якістю, кількістю та характером детермінованості зовнішніми чинниками (див. рис. 1).

Рис. 1. Класифікація національно маркованої лексики

У кожній мові та її поширеному варіанті є певний набір маркованих лексико-фразеологічних одиниць і символів, які викликають у свідомості продуцента й реципієнта мовлення стійкі асоціації, пов'язані з тими чи іншими подіями та фактами в житті конкретного народу. Мовні одиниці такого

типу належать до національно-культурних реалій, які також включають назви предметів та явищ традиційного побуту, імена національних і фольклорних героїв, топоніми тощо. Лакуни у лексичній системі мови виявляються не тільки у разі зіставлення мов, коли одна з них не може виразити те, що інша не може залишити невираженим; лакунарні явища часто простежуються й під час порівняння варіантів тієї самої негомогенної мови. Про це свідчать результати проведеного нами аналізу фактологічного матеріалу з різних лексикографічних джерел, що складає 3 929 варіантно маркованих одиниць. Цей матеріал уможливив виділення в кожному з досліджених варіантів найбільших за обсягом тематичних груп (сфер), у яких концентруються типові для них лексичні одиниці-реалії як національно марковані елементи, що є вербалізаторами лакунізованих концептів. Останні відповідають прогалинам (лакунам) в інших концептосистемах. Напр., американський концепт FORTY-NINER (золотошукач під час каліфорнійської золотої лихоманки 1849 р. у США) відсутній в австралійській та канадській концептуальних картинах світу.

Як показало проведене дослідження, наприкінці ХХ й початку ХХІ століть в американському варіанті англійської мови отримали своє вираження лакунізовані концепти, що співвідносяться з такими сферами національно маркованих елементів: СПОСІБ ЖИТТЯ (527), СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ (434), ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК (358), НАЗВИ ОКРЕМИХ ШТАТІВ, МІСТ ТА ЇХНІХ ЖИТЕЛІВ (331), ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ (267), НАТУРФАКТИ (223), ФЛОРА І ФАУНА (122), ОСВІТА (74), ІНШЕ (220); в австралійському: СПОСІБ ЖИТТЯ (334), ФЛОРА І ФАУНА (167), НАТУРФАКТИ ТА ЯВИЩА ПРИРОДИ (123), ХАРАКТЕРИСТИКА АБОРИГЕНІВ ТА ЇХНЬОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ (114), СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО (107), НАЗВИ КРАЇНИ, ШТАТІВ, МІСТ ТА ЇХНІХ ЖИТЕЛІВ (67), ВНУТРІШНЯ ЧАСТИНА КРАЇНИ (30), ІНШЕ (85); в канадському: ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ (64), НАТУРФАКТИ ТА ЯВИЩА ПРИРОДИ (54), ФЛОРА І ФАУНА (49), СПОСІБ ЖИТТЯ (46), ХАРАКТЕРИСТИКА ТУБІЛЬНИХ ЖИТЕЛІВ ТА ЇХНЬОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ (36), НАЗВИ ЧАСТИН КРАЇНИ ТА ЇХНІХ ЖИТЕЛІВ (31), ІНШЕ (28). Сфери національно маркованих одиниць-реалій подано за їхньою низхідною кількісною репрезентацією в кожному з досліджених нами відгалужених варіантів сучасної англійської мови.

Порівняльно-зіставне вивчення американського, австралійського й канадського лексикографічних фондів лінгвокраїнознавчого та лінгвокультурологічного характеру дало змогу виявити особливості організації реалітивної простору варіантно зумовлених картин світу та показало, що частина виділених сфер національно маркованих одиниць збігається у всіх порівнюваних варіантах: СПОСІБ ЖИТТЯ, НАТУРФАКТИ, ФЛОРА І ФАУНА, НАЗВИ ЧАСТИН КРАЇНИ ТА ЇХНІХ ЖИТЕЛІВ; у двох (американському й канадському) СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ, (австралійському й канадському) ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ, ЖИТТЯ АБОРИГЕНІВ, а частина характеризує окремі варіанти: ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК, ОСВІТА – американський, ВНУТРІШНЯ ЧАСТИНА КРАЇНИ – австралійський. Найрепрезентативнішою у всіх варіантах виявилася сфера СПОСІБ ЖИТТЯ у вигляді максимальної концентрації специфічних елементів, притаманних національним варіантам сучасної англійської мови. Цей факт доводить, що основною характеристикою сучасного вербалізованого світосприйняття носіїв відгалужених варіантів англійської мови є його антропоцентрична спрямованість. У процесі вербалізації знань і набутого досвіду носії того чи іншого варіанта англійської мови приділяють максимум уваги концептуалізації тієї дійсності, яка відповідає уявленню про раціональний спосіб життя й поведінки в їхньому соціумі.

Література

- Белова А.Д. Языковая картина мира в рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 29. – С. 17–23. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнитивно-гендерні аспекти. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – 362 с. Болдырев Н.Н. Концепт и значение слова // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное издание / Под ред. И.А. Стернина. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 25–36. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / Пер. с англ. А.Д. Шмелева. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с. Елизарова Г.В. Культура и обучение иностранным языкам. – СПб.: КАРО, 2005. – 352 с. Жаботинская С.А. Теория номинации: когнитивный ракурс // Вестник МГЛУ. – М.: МЛГУ, 2003. – Вып. 478: Лексика в разных типах дискурса. – С. 145–164. Жайворонок В.В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук // Мовознавство. – 2004. – № 5-6. – С. 23–35. Іващенко В.Л. Типологічна диференціація концептуальних структур як одиниць ментального простору // Мовознавство. – 2004. – № 1. – С. 54–61. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Базовые характеристики концептов в лингвокультурной концептологии // Антология концептов / Под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. – М.: Гнозис, 2007. – С.12–13. Мартинюк А.П. Концепт у дискурсивній парадигмі // Вісник харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Вып. 48. – Храків: Константа, 2006. – № 725. – С. 9–12. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. пособие. – М.: Издательский центр “Академия”, 2001. – 208 с. Приходько А.М. Концепт як об’єкт зіставного мовознавства // Мова. Людина. Світ: До 70-річчя професора М. Кочергана: 36. наук. ст. – К.: ВЦ КНЛУ, 2006. – С. 212–220. Степанов Ю.С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. – М.: Языки славянских культур, 2007. – 248 с. Тхорик В.И., Фаян Н.Ю. Лингвокультурология и межкультурная коммуникация: Учеб. пособие. – М.: ГИС, 2005. – 260 с.